Nr 114.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1937/1938 till universitetskanslersämbetet; given Stockholms slott den 12 februari 1937.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 12 februari 1937.

Närvarande:

Statsministern Hansson, ministern för utrikes ärendena Sandler, statsråden Westman, Wigforss, Möller, Levinson, Engberg, Sköld, Nilsson, Quensel, Forslund.

— —

Föredragande departementschefen, statsrådet Engberg anför härefter:

Under punkten 64 i 1937 års åttonde huvudtitel anförde jag, att jag av skäl, för vilka jag torde bliva i tillfälle att framdeles närmare redogöra, funnit mig föranlåten att upptaga frågan om tillerkännande av avlöning åt universitetskanslern. I anledning härav har Kungl. Maj:t under berörda punkt föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1937/1938

dels till *Universitetskanslersämbetet: Avlöningar* ett *förslagsanslag* av 39,500 kronor;

dels ock till *Universitetskanslersämbetet: Omkostnader* ett *förslagsanslag* av 2,000 kronor.

Sedan berörda ärende numera färdigberetts, tillåter jag mig ånyo anmäla detsamma.

Till Universitetskanslersexpeditionen: Avlöningar respektive Universitetskanslersexpeditionen: Omkostnader äro nu uppförda två anslag å 23,000 kronor, respektive 2,000 kronor. Avlöningsanslaget disponeras jämlikt en å sid. 348 i statsliggaren för budgetåret 1936/1937 införd avlöningsstat.

I skrivelse den 18 september 1936 har *kanslern för rikets universitet* hemställt om anvisande av oförändrade anslag för nästa budgetår.

Kanslersämbetet leder sitt ursprung från tiden för universitetens upprättande och är alltså en månghundraårig institution. I början ställdes universiteten under styrelse av var sin kansler. Utvecklingen förde emellertid så småningom därhän, att samme person utsågs till kansler vid vartdera universitetet. Denna ordning stadfästes år 1893 genom av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, enligt vilka kanslersämbetet skulle vara gemensamt för de båda universiteten och karolinska mediko-kirurgiska institutet, vilket sedan år 1861 stått under överstyrelse av Uppsala universitets kansler.

Enligt universitetsstatuterna (S. F. S. nr 66/1916), respektive stadgarna för karolinska institutet (S. F. S. nr 67/1916) stå universiteten och karolinska institutet under överstyrelse av kanslern, som utnämnes av Kungl. Maj:t efter föregånget val, som förrättas å tid, vilken Kungl. Maj:t bestämmer. Kansler bör enligt bestämmelserna utses bland män, som genom sin samhällsställning i förening med nit för vetenskaplig odling kunna verksamt vårda och främja universitetens samt institutets väl och studiernas sanna förkovran. I valet deltaga de akademiska församlingarna vid de båda universiteten samt lärarkollegiet vid institutet. Anser Kungl. Maj:t icke, att den, som erhållit de flesta rösterna, eller, där två eller flera erhållit högsta röstetal, någon av dessa bör till ämbetet utnämnas, förordnar enligt bestämmelserna Kungl. Maj:t om nytt val.

Kanslern har enligt berörda författningsbestämmelser överinseende över universitetens och institutets alla angelägenheter. Han har att »med uppmärksamhet följa den akademiska undervisningen; vaka över att lärarna fullgöra sina skyldigheter och att de studerande iakttaga flit, ordning och sedlighet; inhämta noggrann kännedom om vården och förvaltningen av universitetens (institutets) egendom och vetenskapliga inrättningar samt på grund därav vidtaga de åtgärder, som kunna ända till att bevara, stadga och främja universitetens (institutets) rätt, välstånd och ändamål». I allt vad som rör universiteten och institutet eller kan främja deras väl äger kanslern, där han så anser nödigt, föra eller låta föra deras talan. Kanslern äger utfärda instruktioner och reglementen till efterrättelse vid förvaltningen

av universitetens och institutets vetenskapliga inrättningar, drätsel och egendom.

Då kanslersämbetet är ledigt eller kanslern anmäler sig för någon tid vara förhindrad att bestrida ämbetet, förordnar enligt nämnda bestämmelser Kungl. Maj:t, i senare fallet efter förslag av kanslern, om ämbetets uppehållande av en tillförordnad kansler.

Enligt stadgan nr 226/1934 för tandläkarinstitutet står jämväl detta institut under överstyrelse av kanslern.

Även Stockholms och Göteborgs högskolor, vilka var för sig stå under sin egen styrelse, äro därjämte ställda under överinseende av kanslern. Kanslerns befogenhet i fråga om dessa högskolor är dock av en annan och mindre omfattande betydelse än beträffande ovannämnda undervisningsanstalter.

Kanslern åtnjuter icke någon avlöning. Han har som biträde sekreteraren vid kanslersexpeditionen, som åtnjuter avlöning i byråchefsgraden och utnämnes medelst fullmakt av Kungl. Maj:t, efter förslag av kanslern. Gällande avlöningsstat för universitetskanslersexpeditionen upptager sålunda avlöningskostnader, förutom för kanslerssekreteraren, allenast för biträdande personal i övrigt.

I en inom ecklesiastikdepartementet hösten 1936 upprättad promemoria har till övervägande upptagits frågan om beredande av avlöning åt kanslersämbetets innehavare.

Under hänvisning till föreliggande arbetsuppgifter och deras ökning under senare tider har i promemorian framhållits, att omfattningen av de på kanslern ankommande göromålen och angelägenheten av att utnämningen av kansler kan ske med bortseende från andra hänsyn än sådana, som grundlagsenligt böra vara avgörande, utgöra skäl för att avlöning beredes kanslern. Därvid understrykes emellertid, att den föreslagna förändringen icke bör få medföra någon ändring av formerna för ämbetets tillsättning eller dess ställning och verksamhet i övrigt. Vad angår de avlöningsförmåner, som böra utgå till universitetskanslern, uttalas i promemorian, att det icke vore lämpligt att i avlöningshänseende infoga ämbetet i de allmänna avlöningsbestämmelserna, utan borde kanslern i likhet med exempelvis justitieråd, regeringsråd och i viss mån även landshövdingar ställas utanför dessa bestämmelser. Vidkommande avlöningens storlek har man i promemorian stannat för att föreslå den, som kommer justitie- och regeringsråden samt flertalet landshövdingar till del, nämligen 21,000 kronor, varå dyrtidstillägg bör i vanlig ordning utgå.

I anledning av sagda promemoria hava utlåtanden avgivits av *statskontoret* den 22 december 1936 och av *kanslersämbetet för rikets universitet* den 30 januari 1937. Kanslern har hört vederbörande universitets- och högskolemyndigheter.

Av utlåtandena inhämtas följande:

Statskontoret. Ämbetsverket delade uppfattningen rörande önskvärdheten av att universitetskanslersämbetets hittillsvarande allmänna karaktär, sådan densamma fått sig uttryck i gällande stadgar och bestämmelser, alltjämt upprätthölles, och att ändring icke skedde i kanslerns ställning till de honom underställda akademiska institutionerna, vilkas fulla frihet och självständighet i allt vad vetenskaplig forskning och undervisning anginge måste lämnas oförkränkta.

Ämbetsverket ville emellertid framhålla, att, om kanslersbefattningen förvandlades från att vara ett oavlönat förtroendeuppdrag till att bliva en högt avlönad statstjänst, detta icke torde kunna undgå att medföra vissa ofrånkomliga konsekvenser för kanslerns ställning och verksamhet. I sådant avseende finge det vara nog att erinra om att det med nuvarande ordning varit naturligt, att omfattningen av det arbete, som av kanslersämbetets innehavare nedlagts på uppgiftens handhavande, varit i första rummet beroende på vederbörande innehavares personliga läggning och vilja att däråt ägna tid och möda, medan — därest den ifrågasatta ändringen komme till stånd — det måste förutsättas att kanslern för framtiden ägnade huvudparten av sina arbetskrafter och sitt intresse åt ämbetets skötsel. I och för sig funne statskontoret för sin del icke anledning att frånråda en utveckling i denna riktning, för vilken tvärtom vissa skäl torde tala, ej minst med hänsyn till de akademiska institutionernas alltmera vidgade och numera till övervägande del av statsmedel bekostade ekonomiska förvaltning. Det förefölle ämbetsverket, som om en dylik utveckling skulle kunna äga rum inom ramen av de för kanslersämbetets verksamhet gällande bestämmelserna, utan att dessa skulle behöva undergå ändring.

I detta sammanhang ville statskontoret erinra om att universitetskanslerns ämbetsområde för närvarande — bortsett från överinseendet över Stockholms och Göteborgs högskolor — vore begränsat till universiteten och karolinska institutet, vartill komme att tandläkarinstitutet stode under kanslerns överstyrelse. Därest kanslersbefattningen omlades enligt promemorians förslag, syntes det statskontoret böra tagas under övervägande, om icke kanslerns ämbetsområde borde vidgas till att omfatta jämväl andra högskolor och likartade institutioner, såsom tekniska högskolan, Chalmers tekniska institut, skogshögskolan och veterinärhögskolan. Särskilt ur synpunkten av dessa institutioners ekonomiska förvaltning samt förekommande frågor av organisatorisk och löneteknisk natur vore det — enligt den erfarenhet statskontoret vunnit, bland annat, vid behandlingen av remisser rörande dylika ärenden — av värde med en mer enhetlig behandling än som nu ofta komme sagda frågor till del. Det ville ock förefalla, som om universitetskanslerns lönefråga bleve lättare att lösa enligt de föreslagna linjerna, för den händelse en dylik vidgning av arbetsområdet komme till stånd.

Med hänsyn till universitetskanslersämbetets säregna karaktär vore det för statskontoret uppenbart att — därest tjänsten skulle göras till en avlönad chefsbefattning — avlöningsförmånerna icke finge tillmätas för snävt. Även med denna utgångspunkt kunde ämbetsverket dock icke förorda, att lönen sattes till högre belopp än som utginge vid andra högre chefsbefattningar inom statsförvaltningen, såsom till presidenter för hovrätterna, generaldirektörer m. fl., eller sålunda till omkring 17,000 kronor. Endast för den händelse den med ämbetet förenade representationsskyldigheten — vars omfattning undandroge sig statskontorets bedömande — skulle anses därtill för-

anleda, syntes det böra ifrågakomma att, såsom i promemorian föresloges, bestämma lönen till 21,000 kronor. I vilketdera fallet som helst måste enligt statskontorets mening en förutsättning för den föreslagna löneställningen vara, att universitetskanslersämbetets skötsel komme att utgöra innehavarens huvudsakliga sysselsättning.

Statskontoret hade i det föregående anslutit sig till uppfattningen, att det vore önskvärt att bibehålla universitetskanslersämbetet vid dess hittillsvarande karaktär och inriktning, men hade samtidigt icke kunnat underlåta att antyda vissa tvivelsmål, huruvida detta med den ifrågasatta nyordningen komme att bliva fallet. Det syntes ämbetsverket icke uteslutet, att det skulle bättre svara mot kanslersämbetets hävdvunna traditioner, om den föreslagna avlöningen minskades och i samband därmed kravet på full sysselsättning i ämbetets angelägenheter eftergåves. Från denna utgångspunkt vore det enligt statskontorets mening naturligt, om universitetskanslern tillerkändes, i stället för lön, ett lämpligt avvägt arvode, varå dyrtidstillägg givetvis ej borde utgå. Med hänsyn till ämbetets representativa karaktär och förpliktelser syntes arvodet kunna föreslås till 12,000 kronor. Med en anordning av denna art skulle det ovan anförda skälet för en utvidgning av kanslerns verksamhetsområde till andra högskolor bortfalla, vartill komme, att i så fall den nuvarande ordningen för utseende av ämbetets innehavare borde kunna bibehållas.

Statskontoret ville slutligen uttala, att det mött vissa svårigheter för ämbetsverket att — i varje fall på den korta tid, som stått till buds för besvarande av förevarande remiss — bilda sig en ståndpunkt i den i den remitterade promemorian avhandlade frågan. Då därjämte de för statsförvaltningen i allmänhet gällande avlöningsbestämmelserna för närvarande vore underkastade revision, varvid jämväl frågan om lönesättningen för skilda befattningar torde bliva föremål för övervägande, kunde det ock synas tveksamt, om här förevarande spörsmål redan nu borde upptagas till avgörande. Enligt statskontorets mening borde detta ske, endast därest alldeles särskilda skäl funnes tala emot ett uppskov.

Kanslersämbetet för rikets universitet. Kanslern för rikets universitet intoge en särställning inom den svenska förvaltningsorganisationen. Redan tillsättningsproceduren vore egenartad. Han utsåges av ett valkollegium, bestående av samtliga professorer vid universiteten och karolinska institutet. Det vore här fråga om ett verkligt val och icke om uppgörande av ett förslag. Kungl. Maj:ts befogenhet vore inskränkt till att stadfästa valet genom att utnämna den, som erhållit de flesta rösterna, eller ock förordna om nytt val. Tillsättningsförfarandet visade således oförtydbart, att kanslern i första rummet vore en universitetens förtroendeman. Han vore det centrala och högsta organet för den akademiska självstyrelsen och icke någon beslutande och kontrollerande statsmyndighet i egentlig mening. Det vore vid sådant förhållande egentligen rätt naturligt, att staten ej tillhandahållit kanslern någon avlöning utan inskränkt sig till att bestrida kostnaden för hans expedition.

De befogenheter, som enligt universitetsstatuterna och stadgarna för karolinska institutet tillkomme kanslern, vore mycket vidsträckta. Han kunde ingripa på praktiskt taget alla punkter av universitetens verksamhet. I praxis utnyttjade han dock icke i allmänhet denna sin myndighet i dess fulla omfattning.

Vid bedömandet av kanslersämbetets ställning måste man nämligen ihågkomma, att det vetenskapliga forskningsarbetet på grund av sin art icke lämpligen kunde dirigeras eller kontrolleras uppifrån av organ, som övervägande hade administrativa uppgifter. Endast de aktiva vetenskapsmännen själva vore kompetenta att utöva dylik ledning och uppsikt. Även den vetenskapliga undervisningen borde icke *i detalj* regleras och övervakas av överordnade myndigheter. Ville man tillförsäkra vetenskapsmännen full frihet i deras arbete, finge man taga risken, att denna frihet i enstaka fall under någon tid kunde missbrukas. Det stränga urvalet under konkurrensen om professurerna, kontrollen från kollegernas sida och den kritik, som eleverna utan tvivel utövade, ledde i stort sett till att man icke behövde befara några mera avsevärda missbruk av den onekligen mycket stora frihet, som de akademiska lärarna i sin verksamhet åtnjöte.

Även om kanslern borde avstå från detaljreglering och detaljkontroll på forskningens och undervisningens område, hade han en mycket viktig uppgift att fylla som övervakande organ. Han hade att tillse, att de författningar, som rörde de akademiska lärosätena, vunne likformig tillämpning vid de olika läroanstalterna. Om han ansåge, att praxis på något ställe utvecklat sig i felaktig riktning, måste han ingripa. Funne han, att en akademisk lärare i något hänseende uppenbarligen åsidosatt gällande föreskrifter, finge han föranstalta om rättelse. Vidare hade han att tillse, att de uppslag till förbättring av det vetenskapliga arbetets organisation och undervisningens anordning, som från skilda håll framkomme, bleve föremål för undersökning och bedömande vid de olika lärosätena. Kanslern skulle, i korthet uttryckt, svara för att universitetsorganisationen fungerade efter enhetliga linjer och ingripa mot yttringar av självsvåld inom den akademiska världen.

Men han hade även en annan minst lika viktig uppgift. Han skulle föra universitetens talan inför statsmakterna, såväl då det gällde anslag som i andra hänseenden. Härvid borde han söka avväga de skilda högskolornas behov mot varandra och söka utverka, att de bleve någorlunda likformigt tillgodosedda. Och i de för det vetenskapliga arbetet i landet kanske viktigaste frågor, som komme under Kungl. Maj:ts prövning, nämligen professorstillsättningarna, skulle han, på grund av hela det föreliggande materialet och med stöd av sin samtliga lärosäten omfattande erfarenhet, giva den utnämnande myndigheten råd i saken.

Vad de fria högskolorna beträffade, fyllde kanslern såväl i fråga om kontrollen över undervisningen och examinationen som vid lärartillsättningarna i stort sett en liknande uppgift, som då det gällde universiteten.

Den säregna ställning som en universitetens förtroendeman, vilken kanslern hittills traditionellt intagit, förefölle kanske mången som en otidsenlig anordning. Man ansåge, att det vetenskapliga arbetet skulle bliva effektivare och rationellare, om det ställdes under en kraftigare statlig ledning. Och man hölle före, att kanslern borde övergå till att övervägande bliva en statens representant, ställd i spetsen för universitetsförvaltningen.

Det i departementspromemorian framförda förslaget syftade icke i denna riktning. Det toge tvärtom bestämt avstånd från en dylik tankegång. Om emellertid en förtroendeman av kanslerns art tillerkändes avlöning, medförde en dylik åtgärd oundvikligen den konsekvensen, att själva ämbetet underginge en viss ändring — och detta även om avlöningen benämndes arvode. Ändringen komme kanske icke att omedelbart märkas, men efter

en tids förlopp hade förskjutningen fortskridit så långt, att ämbetets nya karaktär vore påtaglig. Då aktualiserades med nödvändighet det i statskontorets yttrande antydda spörsmålet, huruvida icke kanslern borde ställas i spetsen även för fackhögskolorna, och i samband därmed säkerligen även frågan om ändring av bestämmelserna rörande utseende av kansler.

Kanslerns erfarenheter som akademisk lärare och kansler hade bibragt honom den övertygelsen, att kanslersämbetet just i dess nuvarande, under tidernas lopp framväxta utformning vore av största värde för universitetens verksamhet och det vid dem bedrivna vetenskapliga arbetet. Det vore honom därför icke möjligt att godtaga en anordning, som enligt hans mening oundvikligen komme att leda till att ämbetets karaktär förändrades. Kanslern har därför på det bestämdaste avstyrkt varje åtgärd i syfte att förvandla kanslern till en avlönad statsfunktionär.

Större akademiska konsistoriet i Uppsala. De svenska universitetens uppgift vore att öva fri vetenskaplig forskning och meddela undervisning, grundad på sådan forskning. En förutsättning för denna uppgifts rätta fyllande vore den frihet och självstyrelse, som sedan gammalt tillkommit universiteten i deras förvaltning och alltjämt tillkomme dem här liksom i främmande länder, där denna deras uppgift icke blivit beskuren. En bekräftelse härav utgjorde universitetskanslersämbetet med de former för kanslerns tillsättning, som gällde, och den ställning, han intoge.

När departementspromemorian med styrka betonade, att det nu framlagda förslaget icke finge medföra någon ändring av formerna för ämbetets tillsättning eller dess ställning och verksamhet i övrigt, och att meningen följaktligen icke vore att byråkratisera universitetsförvaltningen, så ville konsistoriet för sin del understryka betydelsen för universiteten och för deras uppgifters fyllande av att dessa förbehåll förbleve orubbade. Framför allt i våra dagar kunde ett jämkande av de yttre grundvalarna för det fria vetenskapliga arbetet lätt medföra oöverskådlig fara för denna frihet själv.

När konsistoriet sålunda sloge vakt kring kanslersämbetet i dess nuvarande form, grundades detta ej blott på en naturlig vördnad för ämbetets trehundraåriga lysande traditioner utan framför allt därpå, att i denna form kanslersämbetets innehavare icke minst under de senaste decennierna utövat en verksamhet, som i hög grad befrämjat universiteten och den högre andliga odlingen i landet.

Med tillfredsställelse fastsloge konsistoriet därför, att det föreliggande förslaget icke åsyftade annan ändring av nu gällande ordning än den, att kanslern tilldelades ersättning för sitt arbete.

De skäl, som i promemorian anförts för en sådan ersättning, funne konsistoriet vägande. Med universitetens utveckling hade den arbetsbörda och det ansvar, som lades å kanslern, i hög grad ökats, och nödvändigheten av personliga insatser från hans sida för tillgodoseende av universitetens intressen hade allt tydligare gjort sig gällande. Konsistoriet fäste ock vikt därvid, att ersättning till kanslern skulle, om också endast i någon mån, vidga kretsen av de personer, vilka kunde komma ifråga vid val till kansler och bland vilka de väljande alltså hade att söka den främste.

Då konsistoriet från dessa utgångspunkter övervägde den föreliggande frågan funne konsistoriet, att den uppfattning av kanslersämbetets karaktär och värdet av dennas behållande, varåt statskontoret i sitt yttrande i ären-

det givit uttryck, stode i nära överensstämmelse med den mening härom, konsistoriet omfattade. Överensstämmelsen sträckte sig även till det betraktelsesätt, som statskontoret anlade i fråga om det nu framlagda förslagets inverkan på denna kanslersämbetets karaktär och ställning. Konsistoriet ville alltså i väsentliga punkter ansluta sig till den av statskontoret framförda principiella tankegången.

Att för universitetskanslern bestämma en lön, som fixerades efter jämförelse med andra högre ämbetsmäns löner och sattes i relation till dessa, kunde lätt medföra den uppfattningen, att också hans åligganden och övriga villkor skulle bestämmas och bedömas efter en sådan jämförelse. Kanslersämbetet torde då svårligen kunna bibehållas i sin nuvarande allmänna ställning; och den fara för byråkratisering av ämbetet, varför promemorian varnade, kunde bli allvarlig.

Även om konsistoriet alltså i dessa hänseenden helt anslöte sig till statskontorets yttrande och sålunda ansåge, att ersättningen till kanslern borde utgå som ett arvode, funne konsistoriet dock, att det av statskontoret föreslagna beloppet uppenbarligen vore för lågt. Väl vore det sant, att avlöningarna till det allmännas högst betrodda ämbetsmän endast ytterst bristfälligt kunde giva uttryck för dessas betydelse och värde för det allmänna. I fråga om ämbetsmän, å vilka ett särskilt stort självständigt ansvar vilade, och av vilka betydelsefulla, kanske epokgörande insatser kunde göras inom ämbetets ram, vore naturligtvis deras av det allmänna tillmätta avlöningars storlek ingen måttstock för bedömande av vad de uträttade och värdet därav. Ett uttryck härför kunde sålunda säkerligen ej heller en ersättning till universitetskanslern bliva. En universitetskanslers insatser till fromma för universiteten och den högre bildningen och därmed hans betydelse och ställning i vårt samhälle komme ej att vara beroende av huru ett arvode för honom utmättes inom de gränser, som därvid över huvud vore tänkbara. I detta hänseende komme införandet av ersättning icke att medföra någon ändring i detta ämbetes natur, så länge ämbetet i övrigt förbleve orört.

Ett par synpunkter förtjänade emellertid särskilt beaktande vid bestämmandet av arvodets storlek. Med kanslersämbetet torde icke ett annat fast ämbete låta förena sig, ehuruväl andra arbetsuppgifter än kanslersämbetets naturligtvis kunde uppbäras av en kansler. Vidare hade kanslern såsom den främste representanten för universiteten och därmed såsom företrädare för den högre andliga odlingen i riket över huvud av ålder ansett sig ha stora representativa plikter.

Konsistoriet ansåge sig icke böra framställa ett bestämt förslag beträffande storleken av det arvode, som borde utgå till kanslern, men konsistoriet ville uttala sig för att detta arvode sattes så högt som med fasthållande av de konsistoriet förut framhållna allmänna synpunkterna å ersättningsfrågan vore möjligt.

Större akademiska konsistoriet i Lund. Universitetskanslerns ämbete vilade på en flera århundraden gammal, förnämlig tradition och varje förslag till ändring i de bestämmelser, som gällde detta ämbete, måste prövas ur synpunkten av dess betydelse för vetenskaplig forskning och universitetens insats i den svenska odlingen. Det intoge i många avseenden en särställning, som emellertid med nödvändighet betingades av de säregna förhållanden, vilka det tjänade. En rubbning i den tradition, som fram-

vuxit under loppet av århundraden, kunde lätt medföra en i och för sig icke önskvärd rubbning i de grundvalar, på vilka kanslersämbetet vilade; varje ändring i gällande bestämmelser måste därför företagas med allra största försiktighet. Emellertid erkände konsistoriet, att det nuvarande tidsläget medförde svårigheter att besätta kanslersämbetet med de män, som man helst skulle vilja se som innehavare därav, och att en ändring i den nuvarande ordningen, ägnad att genom beredande av ekonomisk ersättning i någon mån vidga kretsen av lämpliga kandidater, syntes påkallad.

Konsistoriet konstaterade med tillfredsställelse, att ovan angivna huvudsynpunkter starkt framhävdes i departementspromemorian. Promemorians ståndpunktstagande uteslöte givetvis den av statskontoret i dess yttrande såsom en möjlighet antydda utvidgningen av kanslersämbetet till att omfatta även andra högskolor, såsom tekniska högskolan, Chalmers tekniska institut, veterinärhögskolan, skogshögskolan. Genom en dylik utökning av ämbetsområdet skulle kanslern med nödvändighet komma att tvingas bort från sin ursprungliga och traditionella uppgift att främja universiteten och den fria forskningens intressen. Hans ämbete skulle utvidgas och förskjutas till att omfatta ett stort antal olikartade anstalter, vilkas uppgifter i väsentligt högre grad än universitetens bestode i tillämpad vetenskap, och hans tid och kraft skulle upptagas av ett administrativt arbete av synnerligen omfattande art. Uppenbarligen skulle detta utvidgande av kanslersämbetets omfång i motsvarande grad komma att förringa kanslerns möjlighet att företräda de vid universiteten, dess arbete och forskning särskilt knutna intressena.

I valet mellan de olika tänkbara möjligheterna att bereda kanslern ekonomisk ersättning ansåge sig därför konsistoriet kunna förorda sådan ersättning endast i form av ett arvode. Det av statskontoret alternativt föreslagna arvodet av 12,000 kronor funne konsistoriet med hänvisning till ämbetets betydelse och stora uppgifter vara avsevärt för lågt.

Konsistoriet finge sålunda tillstyrka, att kanslern måtte tillerkännas ersättning i form av arvode, och har hemställt, att frågan om storleken av detta arvode måtte upptagas till ytterligare omprövning vid den fortsatta beredningen av spörsmålet.

Karolinska institutets lärarkollegium. Kollegiet, som funne de nu gällande formerna för de akademiska inrättningarnas överstyrelse särdeles tillfredsställande, instämde i promemorians och statskontorets uppfattning om önskvärdheten av att universitetskanslersämbetets hittillsvarande allmänna karaktär, sådan den fått sitt uttryck i gällande stadgar och bestämmelser, alltjämt upprätthölles, och att ändring ej borde ske i kanslerns ställning till de honom underställda akademiska institutionerna, vilkas fulla frihet och självständighet i allt vad vetenskaplig forskning och undervisning anginge måste lämnas oförkränkta. Kollegiet ansåge ock, att den omfattning ämbetets arbetsbörda numera tagit, och den ökning av densamma, som vore att räkna med, nödvändiggjorde beredandet av ekonomisk ersättning åt kanslern.

Med hänsyn till ämbetets traditioner och till önskvärdheten av att ämbetet i möjligaste mån bibehölle sin nuvarande karaktär och inriktning ansåge kollegiet, att vid förändringar i detsamma den största varsamhet borde iakttagas, och anslöte sig därför till statskontorets förslag om enbart ett arvode åt kanslern.

Tandläkarinstitutets lärarråd. Lärarrådet ville uttala sitt beklagande över att utvecklingen gått därhän, att den ställning kanslern såsom en oavlönad universitetens och högskolornas förtroendeman hittills kunnat till vetenskapens fromma intaga icke vidare torde kunna bibehållas oförändrad. Dock insåge lärarrådet till fullo önskvärdheten av att kretsen, inom vilken kansler kunde utses, vidgades. Lärarrådet anslöte sig till fullo till den mening, som i promemorian uttalades, att ingen förändring skulle ske med hänsyn till formerna för kanslersämbetets tillsättning och verksamhet i övrigt.

Kanslerns likställighet i löneavseende med ett justitieråd eller en landshövding syntes lärarrådet fullt berättigad.

Statskontorets förslag att, i händelse lönen sattes till 21,000 kronor, det skulle fordras full daglig tjänstgöring och att under kanslerns ämbetsförvaltning skulle inordnas jämväl tekniska högskolan, Chalmers tekniska institut, skogshögskolan och veterinärhögskolan, syntes föga lyckligt, då det oundvikligt torde leda till att till kanslerns biträde anställdes ytterligare en sekreterare jämte nödig kanslipersonal, varigenom ett nytt ämbetsverk i mån av ärendenas tillväxt skapades med en byråkratisering av universitetsförvaltningen, som stode i bestämd strid mot det enligt promemorian starkt betonade syftemålet med kanslerns avlöning. Lärarrådet ansåge sig i följd härav böra på det kraftigaste avstyrka detta statskontorets förslag. Lärarrådet måste även avstyrka statskontorets förslag att lönen under angivna förutsättningar skulle beräknas till allenast 12,000 kronor, då en dylik anordning näppeligen torde i väsentlig mån medföra de fördelar, som enligt promemorian avsåges med förslaget om beredande av avlöning åt kanslern.

Stockholms högskola. *Lärarrådet* hade icke kunnat undgå att taga starkt intryck av statskontorets synpunkt, att — om kanslersbefattningen på föreslaget sätt förvandlades från att vara ett oavlönat förtroendeuppdrag till att bliva ett högt avlönat statsämbete — detta torde medföra vissa ofrånkomliga konsekvenser för kanslersämbetets ställning och verksamhet inom den akademiska förvaltningen. Det vore enligt lärarrådets mening starkt att befara, att en dylik omläggning skulle bidraga till att byråkratisera den akademiska förvaltningen och väsentligen rubba grunderna för den de akademiska lärosätena av ålder tillkommande självstyrelsen.

Bland de skäl, som i promemorian anförts till stöd för att förvandla kanslersämbetet till en avlönad befattning, syntes hänvisningen till önskvärdheten att vidga kretsen av dem, som vid valet kunde ifrågakomma, vara det mest vägande. Om det ur denna synpunkt ansåges påkallat att utan mera ingående utredning lösa den föreliggande frågan, funne lärarrådet den av statskontoret alternativt anvisade vägen att i stället för lön tillerkänna universitetskanslern ett lämpligt avvägt arvode obetingat vara att föredraga, då en sådan lösning av frågan sannolikt ej skulle medföra samma fara för en icke önskvärd förändring av ämbetets hittillsvarande karaktär.

Professorn *Bergman* har i särskilt yttrande anfört vissa synpunkter rörande koncentration till ett riksuniversitet av samtliga vetenskapliga institutioner i Uppsala och Stockholm och rörande den inverkan på kanslersinstitutionens ställning, en sådan åtgärd skulle komma att utöva.

Högskolans *styrelse* har förklarat sig dela de betänkligheter, som av statskontoret och lärarrådet uttalats mot det i promemorian innefattade förslaget,

och i likhet med lärarrådet finna den av statskontoret alternativt anvisade utvägen vara att föredraga. Styrelsen hade emellertid ej hunnit bilda sig en bestämd mening, huruvida och i vad mån förändringar beträffande universitetskanslersämbetet vore påkallade.

Herr *Lindhagen* har instämt i styrelsens uttalande men i särskilt yttrande utvecklat vissa synpunkter på frågan.

Göteborgs högskola. *Lärarrådet* funne det vara av utomordentlig vikt, att den i promemorian framhållna synpunkten, att med den ifrågasatta åtgärden icke skulle följa någon ändring av formerna för kanslersämbetets tillsättning eller dess ställning och verksamhet i övrigt, starkt underströkes. Under förutsättning av att garantier härför skapades, funne lärarrådet sig kunna ansluta sig till förslaget, att kanslern skulle tillerkännas ekonomisk ersättning. För att den ifrågasatta nyordningen icke skulle medföra förändringar i kanslersämbetets ställning ansåge lärarrådet dock lämpligast, att kanslern i enlighet med vad statskontoret i sitt i ärendet avgivna yttrande föreslagit, tillerkändes icke lön utan ett lämpligt avvägt arvode.

Lärarrådet ville vid detta tillfälle icke underlåta att erinra om sitt vid olika tillfällen uttalade önskemål, att, då Göteborgs högskola stode under överinseende av kanslern för rikets universitet, högskolan även måtte beredas tillfälle att deltaga i val av kansler.

Högskolans *styrelse,* som instämt i lärarrådets yttrande, har framhållit, att styrelsen, då den biträdde lärarrådets mening om att avlöningen borde utgå såsom arvode, dels förutsatte, att en sådan anordning icke finge utgöra hinder för beredande av pension åt kanslern, dels ock räknade med att arvodet fastställdes till ett belopp, som motsvarade lön för full tjänst.

Departementschefen.

Under de år, kanslersämbetet i sin nuvarande gestaltning funnits till, hava de ämbetet underställda institutionerna undergått en synnerligen kraftig tillväxt. Nedanstående (sid. 12) ur Statistisk årsbok för år 1935 hämtade sifferuppgifter rörande antalet lärare och lärjungar vid ifrågavarande institutioner med undantag för tandläkarinstitutet giva en bild av denna utveckling.

Under nämnda tid har alltså antalet universitets- och högskolelärare mer än fördubblats och antalet studerande mer än tredubblats.

Med universitets- och högskoleorganisationens tillväxt har följt en betydande ökning av omfattningen av de arbetsuppgifter, som det ankommer på kanslern att handlägga. Det är uppenbarligen icke endast de löpande förvaltningsgöromålen, som påverkats och påverkas av denna utveckling. Med densamma äro förenade organisatoriska problem av ofta mycket svårlöst beskaffenhet. Ändrade förhållanden inom samhällslivet och vetenskapens markvinningar kräva anpassning från universitetens och högskolornas sida och ställa de akademiska läroanstalterna och kanslern inför ständigt nya uppgifter. Kraven på den utbildning, som meddelas vid universiteten och högskolorna, undergå oavlåtligen förändringar, och forskningsuppgifterna och forskningsmetoderna växla och framkalla skiftande spörsmål rörande fördelningen av ämnesområdena mellan professurerna, inrättandet

Årligen	Uppsala och Lunds universitet	Karolinska institutet	Stockholms och Göteborgs högskolor	Summa
Lärare:				
1891/1895	216	40	10	266
1901/1905	232	47	44	323
1911/1915	259	57	69	385
1921/1925	293	62	91	446
1931	315	76	134	525
1934	342	83	151	576
Lärjungar:				
1891/1895	2,323	360	36	2,719
1901/1905	2,336	277	212	2,825
1911/1915	3,689	448	941	5,078
1921/1925	4,390	839	1,376	6,605
1931	5,639	798	1,749	8,186
1934	5,656	857	2,120	8,633

av nya lärarbefattningar, skapandet av nya institutioner och de redan befintligas utrustande i enlighet med tidens fordringar m. m. Kanslern kan icke åtnöja sig med att allenast vidarebefordra universitetens önskemål i den ena eller andra riktningen. Det är nödvändigt, att han såsom den främste målsmannen för universiteten grundligt tar kännedom om universitetsorganisationens tillstånd och behov, på ett ingående sätt följer arbetet därstädes, städse är verksam för befrämjande av dess behöriga intressen och i fall av behov även tar initiativ till ernående av förbättringar eller avlägsnande av missförhållanden.

Den nuvarande ordningen med en helt oavlönad kansler förutsätter, att kanslersämbetet innehaves av en ekonomiskt oberoende person eller handhaves såsom en uppgift vid sidan av andra arbetsuppgifter. Det kan emellertid icke vara tillbörligt, att, då det gäller så omfattande och viktiga förvaltningsuppgifter som dem, varom här är fråga, förutsätta, att det städse skall vara möjligt att för uppdraget förvärva lämpliga personer, som äro i den situationen, att de kunna utan lön påtaga sig det ansvar och den arbetsbörda, som följer med uppdraget. Ej heller synes det rimligt, att på en oavlönad person ställas anspråk på en arbetsinsats av ovan angiven omfattning och betydelse. Detta kunde låta sig göra för några decennier sedan, då den akademiska forskningen och undervisningen bedrevos under anspråkslösare former, men synes numera icke vara hållbart, sedan universitetsorganisationen vuxit ut till ett av statens mer omfattande förvaltningsområden.

Utvecklingen har sålunda, såvitt jag kan bedöma, framkallat behov av att kanslern tillerkännes ersättning för sitt arbete. Ytterligare ett tungt vägande skäl kan anföras till stöd härför. Den omständigheten, att kanslersämbetet är oavlönat och att innehavet av detsamma dessutom på grund av de ganska omfattande representativa förpliktelserna ställer vissa ekonomiska krav på innehavaren, begränsar kretsen av dem, som kunna utses till kansler, till ett mycket ringa fåtal. Att sålunda personer, som äro beroende av en av tjänst härflytande inkomst men som på grund av personliga egenskaper och förutsättningar i övrigt kunna vara synnerligen väl lämpade som innehavare av kanslersämbetet, uteslutas från kandidatur, är, principiellt sett, oegentligt och kan för framtiden vålla nackdelar av så uppenbar art, att de här icke torde behöva närmare angivas. En liknande begränsning av urvalet till viktiga förtroendeuppdrag torde icke förekomma inom någon annan del av den allmänna förvaltningen.

Omfattningen av de på kanslern ankommande göromålen och angelägenheten av att valet av kansler kan ske med bortseende från andra hänsyn än sådana, som taga sikte på den personliga lämpligheten, utgöra således enligt min mening skäl för att ersättning beredes kanslersämbetets innehavare. I likhet med universitetsmyndigheterna vill jag emellertid härtill foga ett viktigt förbehåll, nämligen att en sådan förändring icke må medföra någon ändring av formerna för ämbetets tillsättning eller dess ställning och verksamhet i övrigt. Jag avser följaktligen på intet sätt att byråkratisera universitetsförvaltningen och göra kanslersämbetet till något slags generaldirektörskap för denna förvaltning. Det mått av frihet och självständighet, som av ålder tillkommit våra akademiska institutioner, ter sig för mig såsom en grundval och en livsbetingelse för vetenskaplig forskning och undervisning och bör därför enligt min tanke oförkränkt bevaras och upprätthållas. Jag vill härmed hava klart fastslaget, att föreliggande förslag icke åsyftar annan ändring av nu gällande ordning än den, att ersättning tilldelas universitetskanslern för hans arbete.

Utifrån dessa synpunkter synes det mig angeläget, att kanslern icke i avlöningshänseende infogas i de allmänna avlöningsbestämmelserna. I likhet med vissa av universitetsmyndigheterna och statskontoret finner jag det vara att föredraga, att kanslern tillerkännes skälig ersättning i form av ett arvode. Frågan om pensionering av kanslern torde icke behöva i detta sammanhang upptagas till behandling.

Vad angår ersättningens storlek hava olika förslag framkommit.

I den ovannämnda promemorian har en lägre ersättning än den, som kommer justitie- och regeringsråden samt flertalet landshövdingar till del, nämligen 21,000 kronor, icke ansetts kunna sättas i fråga. Kanslerns ställning och den omständigheten, att ersättningen bör, liksom skett i fråga om landshövdingelönerna (jfr riksdagens skrivelse nr 333/1925, sid. 8 f.), be-

stämmas med visst hänsynstagande till den ganska omfattande representation, som betingas av kanslersuppgifterna, har till och med befunnits motivera en högre ersättning än 21,000 kronor. Även den omständigheten, att landshövdingarna åtnjuta bostadsförmån, har ansetts tala i denna riktning.

Statskontoret har även ansett det uppenbart, att ersättningen icke bör tillmätas för snävt. Ämbetsverket har emellertid funnit sig icke kunna förorda en högre ersättning än den, som tillkommer vissa andra högre chefsbefattningar inom statsförvaltningen, eller omkring 17,000 kronor. Endast för den händelse representationsskyldigheten skulle anses därtill föranleda, syntes det böra ifrågakomma att bestämma ersättningen till 21,000 kronor. Härvid har statskontoret utgått från att ämbetets skötsel skulle utgöra innehavarens huvudsakliga sysselsättning. I samband härmed har ämbetsverket emellertid anvisat utvägen att eftergiva kravet på full sysselsättning i ämbetets angelägenheter och i sådant fall med ämbetet förena ett arvode å förslagsvis 12,000 kronor. Statskontoret har även framkastat tanken, att till ämbetets nuvarande uppgifter skulle läggas jämväl överinseendet över vissa andra institutioner, såsom tekniska högskolan, Chalmers tekniska institut, skogshögskolan och veterinärhögskolan.

Universitetsmyndigheterna hava i allmänhet funnit ersättningen böra utgå med högre belopp än 12,000 kronor.

Vad först angår statskontorets uppslag om att under ämbetet lägga jämväl överinseendet över vissa andra institutioner, bland annat de högre tekniska läroanstalterna, vill jag erinra om att 1929 års sakkunniga för utredning av frågan angående organisationen av den högre tekniska undervisningen tänkt sig inrättandet, efter förebild av kanslersämbetet för rikets universitet, av ett kanslersämbete för rikets tekniska högskolor — det förutsattes, att Chalmers tekniska institut skulle omvandlas till teknisk högskola. Härigenom skulle erhållas en central myndighet, som kunde utgöra ett enande band mellan all högre teknisk undervisning i vårt land. 1934 års sakkunniga för fortsatt utredning beträffande institutets högre avdelning m. m. prövade visserligen behov föreligga av ett centralt organ men kunde för sin del icke förorda inrättandet av ett kanslersämbete, vilket, såsom de sakkunniga uttrycka saken, »redan genom sin benämning skulle kunna alltför starkt framhäva, att man skulle hava för avsikt att i alla de tekniska högskolorna berörande frågor tillskapa ytterligare en instans ovanpå högskolornas styrelser». För åstadkommande av den nödvändiga koordineringen av vissa frågor, som berörde de båda högskolorna, ville de sakkunniga däremot föreslå, att särskilda delegerade för rikets tekniska högskolor skulle tillsättas.

Såsom av det nyss sagda framgår, har redan tidigare frågan om åvägabringande av ett åtminstone för den högre tekniska undervisningen centralt organ förts på tal, ehuru man härvid tänkt sig andra anordningar än den av statskontoret nu ifrågasatta. För egen del hyser jag den bestämda upp-

fattningen, att det icke skulle vara välbetänkt att under en myndighet lägga så olikartade förvaltningsområden som den akademiska och den högre tekniska undervisningens samt härtill ytterligare foga överinseendet över två för dess uppgifter så främmande institutioner som skogshögskolan och veterinärhögskolan. Jag har visserligen liksom statskontoret gjort den erfarenheten, att det skulle vara av värde att erhålla en mer enhetlig behandling av åtskilliga av de frågor, som angå den högre tekniska undervisningen, men jag kan icke tänka mig, att detta syftemål skulle på ett tillfredsställande sätt vinnas genom den av statskontoret ifrågasatta åtgärden. Ett sammanförande, på sätt statskontoret ifrågasatt, av ett stort antal i själva verket heterogena uppgifter på kanslersämbetet skulle enligt min mening vara ägnat att frammana just den förändring i byråkratiserande riktning av nämnda ämbete, från vilken jag i det föregående uttryckligen tagit avstånd. De institutioner, som nu höra under kanslersämbetet, äga däremot ett historiskt och även sakligt betingat inre sammanhang, och det verksamhetsområde, som sålunda föreligger för ämbetets innehavare, synes vara så omfattande, att någon utvidgning av detsamma icke kan ske utan olägenhet.

Jag utgår alltså från att kanslerns ämbetsområde bör i fortsättningen hava samma omfattning som för närvarande. Vid prövningen av de löneförmåner, som under sådana omständigheter böra tillerkännas kanslern, har jag visserligen funnit mycket starka skäl kunna anföras för skäligheten av den i promemorian ifrågasatta ersättningen av minst 21,000 kronor om året. Jag anser mig dock med hänsyn till vad i ärendet förekommit nu icke böra föreslå ett högre arvode än 19,000 kronor om året. Å detta arvode lärer dyrtidstillägg icke böra utgå.

Kanslern torde böra äga uppbära ifrågavarande arvode, oavsett förekommande tillfälliga hinder att uppehålla ämbetet. Vid hinder av lång varaktighet torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, huru med arvodet skall förfaras. Allenast i fall av sistberörda slag synes ersättning böra ifrågakomma åt tillförordnad kansler. Undantagsvis påkallad dylik ersättning kan lämpligen bestridas av den ordinarie kanslerns arvode.

Kungl. Maj:t torde få utfärda de närmare föreskrifter, som må kunna föranledas av vad jag sålunda föreslagit.

På grund av vad ovan anförts torde de till universitetskanslersexpeditionen utgående anslagen böra betecknas Universitetskanslersämbetet: Avlöningar och Universitetskanslersämbetet: Omkostnader. I avlöningsstaten för kanslersämbetet bör såsom en särskild anslagspost upptagas ovannämnda belopp å 19,000 kronor till arvode åt universitetskanslern.

I övrigt böra i avlöningsstaten vidtagas följande ändringar.

Den i staten uppförda anslagsposten å förslagsvis 14,800 kronor till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat bör minskas med familjepensionsavdragen för ifrågavarande tjänstemän, d. v. s. med i runt tal 500 kronor

till 14,300 kronor. Delposten å 6,600 kronor till grundavlöningar m. m. till icke-ordinarie personal bör minskas med 60 procent av familjepensionsavdragen för de från posten avlönade extra ordinarie tjänstemännen, d. v. s. med omkring 100 kronor. Anslagsposten å förslagsvis 1,000 kronor till särskilda löneförmåner till ordinarie och icke-ordinarie tjänstemän bör höjas med samma belopp till 1,100 kronor.

Avlöningsanslaget, i vilket jag i övrigt icke ifrågasätter några ändringar, bör alltså ökas med (19,000 — 500 — 100 + 100 =) 18,500 kronor till 41,500 kronor.

Till omkostnader torde böra för nästa budgetår anvisas oförändrat anslag, 2,000 kronor.

Jag hemställer således, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna följande avlöningsstat för universitetskanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1937/1938:

Avlöningsstat.

1. Arvode åt universitetskanslern		kronor	19,000
2. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, *förslagsvis*		»	14,300
3. Avlöningar till icke-ordinarie personal:			
a. Grundavlöningar m. m.	kronor 6,500		
b. Avlöningsförhöjningar m. m., *förslagsvis*	» 600	»	7,100
4. Särskilda löneförmåner till ordinarie och icke-ordinarie tjänstemän, *förslagsvis*		»	1,100
Summa förslagsanslag		kronor	41,500;

dels till *Universitetskanslersämbetet: Avlöningar* för budgetåret 1937/1938 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . . . kronor 41,500;

dels ock till *Universitetskanslersämbetet: Omkostnader* för budgetåret 1937/1938 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . . . kronor 2,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Curt Nordwall.

Stockholm 1937, Ivar Hæggströms Boktryckeri A. B.
370698